

ЗАРДУШТИЙЛИКНИНГ МУҚАДДАС КИТОБИ “АВЕСТО” ДАГИ АСОСИЙ ҒОЯЛАР

Т.Б. Норимбетов

п.ф.н. И.А.Каримов номли ТДТУнинг Олмалик филиали
“Ижтимоий гуманитар фанлар”кафедраси доценти.

Н.Т. Норимбетова

Тошкент вилояти ХТБнинг бошланғич таълим бўйича методисти.

АННОТАЦИЯ

Қадимда одамларнинг табиат ва жамият ҳақидаги тасаввурлари, одатлари ва ўзаро муносабатлари, таълим ва тарбияга оид фикрлари халқ оғзаки ижодида ва қадимги қўлёзмаларда баён қилинган. Бу қадимий ёдгорликларда яхшилик билан ёмонлик, нур учун зулмат кураши, яхшилик ва бахт-соадат ҳақидаги фикрлар баён қилинган. Булар энг қадимий ёдгорлик асар “Авесто”да ёритилган ва бизгача етиб келган.

Калим сўзлар: *“Авесто”. Зардуштлилик.Купхудолик.Яккахудолик.Ёзув тиллари, Аждодлар мероси. Пиндори Нек (эзгу фикр), Гуфтори Нек (эзгу сўз) Рафтори Нек (эзгу иш ёки эзгу фаолият).Таълим ва тарбия ҳақидаги фикрлар.*

ABSTRACT

In ancient times, people's ideas about nature and society, their habits and interactions, their thoughts about education and upbringing were described in folklore and ancient manuscripts. In these ancient monuments, ideas about good and evil, struggle of darkness for light, goodness and happiness are described. These are the most ancient monuments described in the "Avesta" and have come down to us.

Key words: *"Avesta". Zoroastrianism. Polytheism. Monotheism. Written languages, Heritage of Ancestors. Pindori Nek (good thought), Guftori Nek (good word) Raftori Nek (good work or good activity). Thoughts on education and training.*

КИРИШ

Инсониятнинг ўтмиши унинг тарихи тараққиёти қадим замонлардан то шу кунга қадар турли ривожланиш босқичларини босиб ўтди. Узоқ ўтмишдаги аждодларимиз қолдирган илмий меросларни ўрганишда биз қуйдаги манбалардан фойдаланишимиз мумкин.

1. Архиеологик қазилмалар натижасида топилган ашёлар.
2. Халқ оғзаки ва ёзма манбаларида қолдирган бадий мерослар.
3. Буюк алломаларимизнинг ижодий мерослари.

Тадқиқотчилар эрамиздан аввалги минг йилликлар ўртасида Марказий Осиёда пайдо бўлган оромий ёзуви. Сўнгра Македонский истилосидан сунг

юнон ёзуви ва шу билан бир қаторда форсий тилига хос ёзувлар ҳам қўлланганлигини асослаб берганлар. Аждодларимиз қолдирган ёзма илмий мерослардан бири бу сўзсиз “Авесто” саналади. Бу асар оромий ёзуви негизида ёзилган. Бу ёзув негизида “Авесто”дан ташқари Хоразм, Суғд, Рун (Урхун-Енасой) ёдгорликлари ҳам ёзилган. Кейинчалик уйғур ёзуви ва бошқа ёзувлар пайдо бўлган ва таълим тарбиянинг ривожланишига катта ҳисса қўшган. Энг қадимги даврларда таълим ва тарбияга оид қимматли материалларни биз халқ оғзаки ижодидан топамиз. Аиникса қадимги одамларнинг табиат ва жамият ҳақидаги тасаввурлари, одатлари ва ўзаро муносабатлари халқ оғзаки ижодининг қадимги жанрларидан афсоналар, ривоятлар, дostonлар ва эпосларда баён қилинган. Бу жанрларда яхшилик билан ёмонлик, нур учун зулмат билан курашиш олиб борадилар, яхшилик ва бахт-соадат ўлкаларини яратадилар. Мазкур қаҳрамонларнинг купчилиги инсон қиёфасидаги худолардир. Булар ҳақидаги энг қадимий ёдгорлик асар “Авесто”да ёритилган ва бизгача етиб келган.

Аждодлаимиз томонидан яратилган қадимий анъаналар, афсона ва мифларнинг бугунги кунгача етиб келган энг қадими ёзма манбалардан бири Зардуштилиқ таълимотининг муққадас китоби “Авесто”дир. Бу муққадас қулёзма орқали аждодларимиз томонидан яратилган жуда куплаб афсона ва ривоятлар бизгача етиб келган.

Бу муққадас китоб ким томонидан яратилганлиги ҳақида турли маънбаларда турлича маълумотлар мавжуд. Машҳур шарқшунос олим Б.Э. Бертелснинг такидлашича бу асар 1278 йилда Райд Зардушт ибн Баҳром ибн Панжу деган аллома томонидан ёзилган. Замоновий маълумотларга кўра зардуштилиқ Шарқдаги қадимий динлардан бўлиб унинг асосчиси Зардушт саналади ва унинг номи билан аталади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

“Авесто”ни Шарқдаги дастлабки таълим ва тарбия ҳақидаги асар дейишимиз мумкин. Бу асарда инсон шахсининг шаклланишига оид марифий фикрлар тизимини кўрамиз. Кўпчилик тадқиқотчилар бу асарни диний характерга эга бўлиши билан бир қаторда фалсафий, сиёсий, тарбиявий ва адабиёт масалаларини ҳам қамраб олган.”Авесто”да худолар ва қаҳрамонлар тўғрисидаги халқ эпик афсоналарига оид жуда қимматли маълумотлар тўпланган. Бу асарда ёритилган худоар ва қаҳрамонлар Марказий Осиё мамлакатлари ва уларга қўшни бўлган Эрон, Афғонистон ерларида тасвирланган. “Авесто”да тасвирланган ўлка ва жойларнинг таърифи ва аломатлари Зардушт дининг шакилланган жойи Амударё хавзаси эканлиги

шуҳба қолдирмайди. “Авесто”нинг ватани қадимги Хоразм эканлигини тадқиқотчилар Б.Ғофуров Ҳ.Ҳамидовлар янада аниқроқ тасвирлайдилар.

Зардушт эрамиздан аввалги VI асрда Хоразмда яшаган Спитама уруғидан бўлган чорвадор оиласида туғилган. Отаси Паурушаспа, онаси Дугдова от ва туя боқиш билан шуғулланган. Зардушт кўпхудоликка сиғиниш, қурбонликлар натижасида моллар қирилиб кетаётганлигини ҳамда қабилалар ўртасидаги низоларни кўриб, унинг олдини олишни ўйлайди ва кўпхудоликка қарши яқка худоликни тарғиб қилади. Кучли ҳокимият ўрнатиб, ер юзида тинчликни барқарор этиш учун курашади, яхшилик ва эзгулик худоси Ахура Маздани ҳимоя қилади.

Зардушт ўз таълимотини янги дин сифатида таркиб топтиради. Мазкур таълимотнинг моҳиятини “Авесто”да тўлиқ ифодалаб шоҳ Виштаси (Гуштаси) га тақдим этади. Виштасининг фармонида кўра 1200 бобдан иборат “Авесто”ни олтин тахтага ёздириб шоҳ оташкадасига топширилади.

Манбаларда таъкидланишича “Авесто”нинг китоб ҳолидаги матини эрамиздан олдинги даврларда ўн икки минг ошланган мол терисига олтин харфлар билан битилганлиги келтирилган. Бу нусха Искандар Зулқайнар (Александр Македонский) истилосигача Истаҳр шаҳри (ҳозирги Тожикистон республикаси С уғд вилояти Ўратепа шаҳри) да сақланган. Искандар (Александр) Истаҳрни босиб олгач, “Авесто”даги тиббиёт, нужум, илми ҳикмат соҳаларига оид манбаларни юнон тилига таржима қилдириб, бошқаларини ёкиб юборишни буюрган.

Зардуштийликда ахлоқийликнинг асоси, саҳоватлилик белгиси – меҳнат деб кўрсатилади, иш ёқмаслик барча нуқсонларга сабабчи дейлади. “Авесто”да кетирилган кўпгина мисолларда инсон меҳнати туфайли барча ёмон ҳислатлардан ёмонликлардан, ёвузликлардан қутилиши мумкин, деган улуғ ғоя илгари сурилади.

“Авесто”даги бош ғоя - асосий ахлоқий учликда ифодаланган бўлиб, улар: Пиндори Нек (эзгу фикр), Гуфтори Нек (эзгу сўз) Рафтори Нек (эзгу иш ёки эзгу фаолият) дир. Айирим “Авесто” тадқиқотчилари инсон фикри, сўзлари ва ишларига иккита қарама-қарши куч таъсир кўрсатади деб таъкидлайди. Барча фикрлар, сўзлар ва ишлар ичида аслида эзгулик ва ёвузлик ётади. Аста секин ахлоқий тушунчалар шахсий мазмун касб эта бошлайди.

Зардуштилик дунёвий ноз-неъматлардан воз кечиш талаб этилмайди, балки ноз-неъматлардан меъёрида лаззат олиш, инсон ўз ҳаётини “Яхши кун кўриш учун зарур нарсалар мўл-кўлчилигида”, хушчақчақ ва бахтиёрлик билан

ўтказиши эзгу фикр, эзгу амал, эзгу калом каби учликка амал қилади ва бошқаларни ҳам шунга тарғиб қилади.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда “Авесто” да инсоннинг баркамол бўлиб етишишида унинг сўзи, фикри, иши бирлигига катта эътибор берилади. Бу ахлоқий учлик жуда қадимги даврлардан бошлаб ундан кейинги даврларда яратилган барча марифий асарларга асосий манба бўлиб хизмат қилмоқда. Бу асарда инсоннинг инсон сифатида маънавий ва моддий камол топиши учун зарур бўлган муайян талаблар ўз ифодасини топиб жамият ва табиат уйғунлиги муҳим ақида сифатида фақат Шарқ халқларининг эмас, Ғарб халқларининг ҳам муқаддас меъросига айланган.

Юқорида келтирилган тарихий манбааларга асосланиб шуни такидлашимиз керакки, халқимиз тарихи, айниқса тарбияга оид ҳикматлар ҳамма вақт халқ педагогикаси бағрида ривожланиб, алломаларимиз ижоди орқали янада ривожланиб халқимизнинг адабий меъросига айланади.

“Авесто”нинг илғор ғоялари бизнинг замонимизда ҳам ўз аҳамиятини йўқатмаган чунки таълим ва тарбия ҳар доим жамиятдаги асосий ва муҳим масалаларидан ҳисобланади. “Авесто”даги муҳим ҳикматлар ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқатмаган.

REFERENCES

1. Ўрта Осиёда педагогик фикр тараққиётдан лавҳалар А.Зуннунов ва бошқ.Тошкент;, Фан . нашр 1996й.
2. Нишонова С. Шарқ ўйғониш даврипедагогик фикр тараққиётида баркамол инсон тарбияси..Док дисс. Тошкент,1998й.
3. Толстов С.П. Ўзбекистонинг қадимги маданияти. Т;., Фан 1944й.
4. Измайлов Л.Э .Народная педагогика:педагогическая возрения народов Средней Азии и Казахстана. М.: Педагогика 1991г.
5. Норимбетов Т.Б. Обычай, обряды и традиции современной семи. Ташкент.2005г.